

Social Work & Education

©SW&E. 2023

УДК 378:37.013.42-051:316.624-053.6](477+87)

DOI: 10.25128/2520-6230.23.2.1

Віра ПОЛЩУК,

доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна;
polvira1951@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4119-4329>

Статус статті:

Отримано: лютий 21, 2023

1-й рецензування: березень 15, 2023

Прийнято: травня 30, 2023

Поліщук, В. (2023). Особливості підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери до профілактики девіантної поведінки неповнолітніх: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 2. pp. 157-166.
DOI: 10.25128/2520-6230.23.2.1

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Анотація. Сучасні соціально-економічні і соціально-педагогічні реалії в Україні з особливою гостротою ставлять на порядок денний необхідність і доцільність здійснення ціленаправленої підготовки майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів до профілактики девіантної поведінки неповнолітніх. Наявність девіантних форм поведінки серед неповнолітніх як однієї з найбільш вразливих соціально-демографічних груп населення становить загрозу для стабільності, безпеки і прогресу суспільства, тому запобігання, раннє виявлення, локалізація асоціальних явищ в дитячому і молодіжному середовищі, зведення до мінімуму їх негативних наслідків та створення оптимально сприятливих умов для успішної соціалізації особистості має стати пріоритетним напрямом діяльності фахівців, чия професійна діяльність пов'язана з дітьми і молоддю.

У статті обґрунтовано доцільність системного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери у контексті глобальних пріоритетів соціальної роботи і сучасного трактування місії соціально-педагогічної діяльності як важливих механізмів реалізації завдань соціальної політики щодо створення сприятливих умов життєдіяльності, життєвого забезпечення й життєвої реалізації усіх членів суспільства і гуманізації системи суспільних відносин. Розкрито механізм забезпечення когнітивно-технологічної складової готовності майбутніх фахівців до об'єднання ресурсів і зусиль усіх соціально-педагогічних інституцій з метою створення оптимально сприятливих умов соціалізації і соціального виховання неповнолітніх і використання інноваційних моделей і технологій попередження і профілактики у них девіантних форм поведінки. Охарактеризовано провідні підходи до вдосконалення професійних програм підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери до здійснення профілактичної роботи в дитячому і молодіжному середовищі з опорою на сильні сторони і ресурси громадянського суспільства, соціальних інституцій, громади педагогічних колективів, батьків, членів родини, громадських і волонтерських об'єднань.

Ключові слова: професійна підготовка; фахівець соціально-педагогічної сфери; соціальний працівник; соціальний педагог; неповнолітні; девіантна поведінка; профілактика; заклад вищої освіти; освітньо-професійна програма.

ВСТУП

У сучасних умовах поряд із зростанням патріотизму, активізацією волонтерських рухів і об'єднань, діяльність яких спрямована на захист країни від агресора, на жаль, відслідковується тенденція збільшення чисельності порушень норм і правил поведінки, що в значній мірі зумовлено складними політичними, соціально-економічними умовами функціонування українського суспільства.

Серед усіх вікових груп найвищі ризики формування девіантної поведінки мають підлітки. На цьому віковому етапі одночасно із швидким фізіологічним розвитком відбувається гормональна перебудова організму, якісні зрушення у розвитку самосвідомості, рефлексії, пошуку шляхів самореалізації та самоствердження; підліткам властиві підвищена нервозність, надмірна чутливість і гарячковість, вразливість та емоційна неврівноваженість. Найбільше занепокоєння викликають такі прояви поведінкових девіацій як жорстокість, цинізм, відчуженість, безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків. Девіантна поведінка є не тільки сигналом їх незадоволення соціальним середовищем, умовами життя і ставлення до них, але й відображенням негативного ставлення до соціальних норм, правил і усталених традицій. Вона впливає на мотивацію їх вчинків, ставлення до суспільства, батьків, членів родини, педагогів, друзів та в значній мірі визначає пріоритетні цінності й установку життєвого самовизначення. Серйозність проблем, з якими стикаються підлітки, визначається не лише їх віковими особливостями, але й у значній мірі особливостями соціального середовища, у якому відбуваються процеси їх соціалізації і виховання. Власне тому в окремих підлітків ризики формування девіантної поведінки є вищими. До групи з підвищеними ризиками формування девіантної поведінки належать підлітки із сімей, які в силу певних об'єктивних чи суб'єктивних причин не приділяють належної уваги їх вихованню і забезпеченню сприятливих умов соціалізації; із сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах і які потребують особливої соціальної, соціально-педагогічної, правової психологічної підтримки. Зауважимо, що число таких сімей у зв'язку з широкомасштабною війною росії проти України неухильно зростає. Тому пошук шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери до профілактики девіантної поведінки неповнолітніх з врахуванням викликів сьогодення набуває особливого звучання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У процесі дослідження ми опиралися на наукові розвідки дослідників щодо суті девіантної поведінки, її видів, факторів і причин, що впливають на виникнення поведінкових девіацій В. Оржеховської, Т. Федорченко (2008), а також ролі соціальних й освітніх інститутів у вирішенні завдань попередження відхилень у поведінці неповнолітніх Т. Федорченко (2011), Л. Вольнової (2016) та інших. Для осмислення процесу теоретичних засад і практичних підходів успішної реалізації підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери (ФСПС) до профілактики девіантної поведінки важливе значення мають наукові розвідки дослідників про зарубіжний досвід соціальної роботи з дітьми групи ризику І. Козубовської, О. Бартош, Р. Козубовського (2016) та зарубіжний досвід підготовки фахівців до соціальної та соціально-педагогічної діяльності Н. Горішної, Г. Лещук, О. Пришляк (2010).

У процесі дослідження ми також опиралися на результати наукових напрацювань дослідників Т. Семигіної (2018) – про глобальні пріоритети і розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи; Салібея (Saleebey, 2006) – про можливості використання в сучасній соціальній роботі підходів, орієнтованих на сильні сторони клієнтів; О. Столярик і Т. Семигіної (2022) – про орієнтацію на оптимізм та щастя як важливу основу розвитку сильних сторін клієнтів, які

пропонують моделювати практику соціальної і соціально-педагогічної роботи з різними категоріями клієнтів (у тому числі і з підлітками, схильними до проявів девіантної поведінки), таким чином, щоб вона зосереджувалась на сильних сторонах громадянського суспільства, громади, в якій проживають неповнолітні, педагогічних колективів освітніх закладів, у яких вони навчаються, позашкільних установ, клубів, громадських об'єднань, волонтерів, членів родини та сильних сторонах самих підлітків, що володіють значними ресурсами, мобілізація і використання яких сприятиме удосконаленню системи виховних впливів на процеси їх виховання, соціалізації, самореалізації, життєвого і професійного самовизначення.

Мета статті полягає в аналізі особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи і соціальних педагогів до профілактики девіантної поведінки неповнолітніх в контексті глобальних пріоритетів соціальної роботи і місії соціально-педагогічної діяльності та розкритті практичної площини реалізації цього завдання у зарубіжних і вітчизняних закладах вищої освіти.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті застосовано теоретичні методи, як-от: вивчення, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення інформації на українських і зарубіжних веб-сайтах, а також дослідження публікацій в електронній базі даних Google Scholar. Здійснено теоретико-методологічний аналіз та узагальнення змісту наукових дефініцій «девіантна поведінка», «профілактика девіантної поведінки неповнолітніх», «мета профілактичної діяльності з подолання девіантної поведінки неповнолітніх», «підготовка майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери до профілактики девіантної поведінки»; а також узагальнення й корекція теоретико-методичних позицій для наукового обґрунтування теоретичних і практичних аспектів вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців до здійснення профілактики девіантної поведінки в дитячому і молодіжному середовищі.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що відхиленою (девіантною) поведінкою прийнято називати соціальну поведінку, дії, вчинки, що не відповідають ustalеним у даному суспільстві нормам. Під профілактикою девіантної поведінки неповнолітніх вчені розуміють комплекс цілеспрямованих колективних й індивідуальних впливів на свідомість, почуття і волю учнів з метою вироблення в них імунітету до негативних впливів оточуючого середовища, попередження асоціальної спрямованості їх поведінки і перебудови ставлення до оточуючої дійсності, самих себе (своїх цілей, запитів, можливостей) і бачення способів самореалізації (Оржеховська, 1995; Федорчено, 2016). Головна мета профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, полягає, перш за все, у створенні належних умов їх життєдіяльності, гуманізації системи суспільних відносин та сприянні їх адаптації до оточуючої дійсності (допомози в осмисленні життєвих цінностей, життєвих цілей, прагнень і побажань, способів їх досягнення; розвитку почуття відповідальності за свою поведінку і вчинки, віри в свої сили і можливості; розв'язанні наявних проблем; з'ясуванні причин та факторів поведінкових девіацій та їх усуненні і нейтралізації (Оржеховська, 2008; Вольнова, 2016).

Підготовка майбутніх ФСПС до профілактики девіантної поведінки неповнолітніх трактується нами як важлива складова цілісного процесу їх професійної підготовки у закладах вищої освіти. Суть готовності майбутніх фахівців до профілактики девіантної поведінки неповнолітніх – як динамічне інтегративне професійно зумовлене особистісне утворення, що характеризується високою вмотивованістю і позитивним ставленням до професійної діяльності, усвідомленою

спрямованістю на організацію і здійснення соціально-педагогічної профілактики та високим рівнем володіння психолого-педагогічними і спеціальними знаннями й технологіями її здійснення.

Аналіз наукових розвідок, результати зарубіжного стажування та рефлексія власного досвіду роботи у ЗВО слугують підставою для припущення, що можливими напрямками удосконалення професійної підготовки ФСПС до здійснення профілактичної роботи є: а) упровадження нових соціальних і соціально-педагогічних професій; розробка і упровадження відповідних освітньо-професійних програм підготовки фахівців нових професій; б) системний підхід до удосконалення і реалізації наявних освітньо-професійних програм (шляхом корекції програмних компетентностей, удосконалення змістового наповнення дисциплін загальної і професійної підготовки, розширення каталогу вибіркових навчальних дисциплін відповідно до викликів сьогодення).

Про доцільність упровадження нових соціальних і соціально-педагогічних професій свідчить досвід здійснення соціальної/соціально-педагогічної діяльності в зарубіжних країнах (Козубовська, Бартош, Козубовський, 2016) та підготовки відповідних фахівців (Бартош–Пічка, Горішна, Лещук, 2010). У відповідь на необхідність вирішення різноманітних соціально-педагогічних проблем, які мають місце практично у кожній країні, в окремих з них спостерігається тенденція розширення переліку соціальних і соціально-педагогічних професій, розширення функцій, посадових обов'язків і професійних ролей відповідних фахівців (Поліщук, Бартош–Пічка, Горішна, Лещук, 2010).

Системний підхід до моделювання і реалізації професійної підготовки ФСПС до здійснення профілактичної роботи передбачає: (1) формування у майбутніх фахівців позитивної мотивації до професійної діяльності і профілактики поведінкових девіацій як одного з провідних спрямувань їх професійної діяльності, що полягає в забезпеченні сталого суспільного розвитку, гуманізації системи суспільних відносин і створенні сприятливих умов життєдіяльності, життєвого забезпечення й життєвої реалізації усіх членів суспільства; (2) забезпечення когнітивно-технологічної складової їх готовності до здійснення профілактики девіантної поведінки неповнолітніх шляхом об'єднання ресурсів і зусиль усіх соціально-педагогічних інституцій як основи створення сприятливих умов їх соціалізації і соціального виховання; (3) формування готовності до використання інноваційних моделей і технологій попередження і профілактики девіантних форм поведінки в підлітковому і молодіжному середовищі з опорою на сильні сторони і ресурси громадянського суспільства, і, закономірно, самих підлітків.

Формуванню вмотивованості майбутніх ФСПС до профілактичної роботи щодо попередження поведінкових девіацій в підлітковому і молодіжному середовищі сприяє осмислення, розуміння і сприйняття ними сучасного трактування провідних пріоритетів соціальної роботи і місії соціально-педагогічної діяльності як важливих механізмів реалізації завдань соціальної політики щодо створення оптимально сприятливих умов життєдіяльності, життєвого забезпечення і життєвої реалізації усіх членів суспільства і соціального виховання дітей і підлітків, тобто створенню таких умов, які усувають (нейтралізують) об'єктивні й суб'єктивні чинники провокації поведінкових девіацій, а також розуміння доцільності опори у процесі вирішення цих завдань на сильні сторони громадянського суспільства, соціальних і соціально-педагогічних установ і закладів, територіальних громад, громадських об'єднань і рухів, педагогічних колективів закладів освіти, позашкільних установ, членів родини і, закономірно, самих підлітків.

Закономірно, що важливою складовою формування готовності майбутніх фахівців до профілактичної роботи є належне забезпечення когнітивної і практичної складових у процесі реалізації: (1) навчальної діяльності: через розробку й

удосконалення освітньо-професійних програм, інформаційного та навчально-методичного забезпечення, збагачення загальноосвітніх, фахових і вибіркового навчальних дисциплін і технологій їх викладання та моніторингу й оцінювання результатів освітньої діяльності; (2) практичної підготовки – шляхом удосконалення програм неперервної практичної підготовки; (3) науково-дослідної – через залучення до участі в проблемних і наукових гуртках, групах, студіях, об'єднаннях, олімпіадах, дискусійних клубах, форумах, конференціях, конкурсах студентських наукових робіт; розробку інноваційних соціальних проєктів, спрямованих на різноманітні аспекти удосконалення соціально-педагогічної діяльності в дитячому та молодіжному середовищі і профілактику поведінкових девіацій; (4) виховної і соціокультурної діяльності, що передбачає залучення студентів до волонтерської, благодійної діяльності, різноманітних видів активностей, спрямованих на вдосконалення соціуму та створення сприятливих умов соціалізації дітей і підлітків; (5) самоосвітньої (залучення до неформальної та інформальної освіти).

Теоретична складова підготовки майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів до попередження поведінкових девіацій передбачає ознайомлення майбутніх фахівців з провідними концептуальними підходами до розуміння суті, мети, завдань соціально-педагогічної діяльності в контексті сучасних викликів, пріоритетів, міжнародних підходів і стандартів її здійснення та оволодіння інноваційними моделями і технологіями здійснення комплексної соціально-педагогічної діяльності з усіма категоріями населення і профілактичної роботи, зокрема.

Ефективній роботі майбутніх ФСПС з неповнолітніми сприяє знання і розуміння ними психолого-педагогічних особливостей підліткового віку (психічна нестійкість, порушення параметрів фізичного розвитку, різні ступені соціальних відхилень у поведінці, труднощі в адаптації до навколишнього середовища; суті та типології видів поведінкових девіацій, факторів і чинників, що спричиняють їх появу та особливості їх прояву в сучасних умовах; труднощі соціалізації, виховання, викликані пандемією і широкомасштабною війною росії проти України); володіння сучасними методиками моніторингу, профілактики та корекції девіантної поведінки та факторів, що її спричиняють.

Необхідною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців до профілактичної роботи є формування у них умінь і навичок, що становитимуть підґрунтя здатності до побудови комплексної стратегії використання можливостей суспільства, територіальної громади, батьків, родини, педагогічних колективів навчальних закладів, позашкільних установ та громадських об'єднань для створення оптимально сприятливих умов соціального виховання, розвитку і самореалізації неповнолітніх.

Важливу роль у забезпеченні належного змістово-технологічного збагачення підготовки майбутніх ФСПС відіграє щорічне оновлення освітньо-професійних програм та робочих програм навчальних дисциплін і технологій їх викладання. Закономірно, що процес оновлення освітньо-професійних програм професійної підготовки майбутніх фахівців базується на рекомендаціях і побажаннях зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів, роботодавців, рецензентів, гаранта/гарантів освітньої програми, членів групи забезпечення (на основі вивчення досвіду професійної підготовки відповідних фахівців як у вітчизняних так і в зарубіжних закладах вищої освіти) і, що на нашу думку, є особливо важливим, споживачів освітніх послуг.

Вагомим резервом удосконалення ціленаправленої підготовки майбутніх фахівців до профілактики девіантної поведінки як у суспільстві в цілому, так і в дитячому і молодіжному середовищах, зокрема, сприяє грамотне формування каталогу вибіркового навчальних дисциплін. Наводимо перелік вибіркового навчальних дисциплін, запропонованого на вибір студентам освітньо-професійної програми 231 «Соціальна

робота» (спеціальність 23 «Соціальна робота») першого (бакалаврського) рівня у Тернопільському національному педагогічному університеті імені В. Гнатюка: «Основи самовиховання особистості», «Формування здорового способу життя», «Соціальна робота з особами, які постраждали від насилля», «Соціальна робота з особами з девіантністю», «Психологічна реабілітація», «Педагогічна реабілітація», «Мотиваційне консультування», «Соціальна конфліктологія», «Основи медіаторства», «Соціальна адвокація», «Соціальна робота в недержавному секторі».

У процесі формування готовності майбутніх фахівців до ціленаправленої роботи з попередження поведінкових девіацій важливо донести до них розуміння того, що програма, зміст і технології здійснення цієї роботи зумовлюється низкою чинників, зокрема: психолого-педагогічними особливостями неповнолітніх, відсутністю у них життєвого досвіду, прагненням до дорослості, прагненням життєвого самовизначення і самоутвердження; системою сформованих у них домінуючих цінностей, пріоритетами, запитами та сформованими взаєминами в сім'ї, закладі освіти; а також проблемними аспектами, що мають місце в системі їх взаємин з рідними та друзями; очікуваннями педагогів, членів родини та ровесників; можливостями соціуму. Профілактика поведінкових девіацій передбачає: соціально-педагогічний моніторинг проблемних аспектів і потреб неповнолітніх та членів їх родин; забезпечення соціально-педагогічного супроводу, який є формою соціально-педагогічної підтримки та передбачає впровадження певного (іноді досить тривалого) терміну надання конкретній родині (підлітку) комплексу соціально-педагогічних, психологічних, соціально-медичних, інформаційних послуг; залучення до соціокультурної, пізнавальної, туристично-краєзнавчої, спортивної та інших видів активностей, що передбачає створення умов для розвитку, формування здорового способу життя; життєвого самовизначення і самореалізації. У разі потреби соціально-педагогічний супровід здійснюється спільно з іншими фахівцями (педагогами, психологами, медичними працівниками, фахівцями позашкільних установ, закладів соціокультурної діяльності, тощо) та членами громадських і волонтерських об'єднань.

Майбутні ФСПС мають в повній мірі усвідомлювати, що: а) практично кожен підліток проходить через непростий етап життєвого розвитку, коли бажання, мрії і запити не завжди співвідносяться із знаннями, досвідом, об'єктивним сприйняттям і розумінням ситуації, реальними можливостями родини й оточення; б) у сучасних підлітків проявляються різні запити, що зумовлено викликами, пов'язаними з широкомасштабною війною росії проти України. Тому в контексті попередження девіантної поведінки сучасних підлітків важливо виявляти і опиратися на сильні сторони усіх учасників соціально-педагогічної взаємодії, залучати ресурси, розробляти й упроваджувати моделі створення оптимально сприятливих умов для розвитку і самореалізації кожного з них із врахуванням їх задатків, прагнень, потреб, особливостей і тих викликів, які поставило перед кожним із них сучасні умови.

Удосконаленню практичної складової фахової підготовки майбутніх фахівців сприяє проходження ними різноманітних видів практик в соціальних установах (управліннях соціальної політики; управліннях сім'ї, молодіжної політики та захисту; службах у справах дітей міських, районних державних адміністрацій (на час воєнного стану – військових адміністрацій), навчально-виховних закладах різного типу та закладах освіти, позашкільних установах, відділах/центрах надання соціальних послуг, благодійних організаціях, громадських і волонтерських об'єднаннях, центрах розвитку дітей і підлітків, літніх таборах (міських заміських, пришкольних) тощо. Так, під час ознайомлювальної і волонтерської практик майбутні фахівці мають можливість ознайомитися з діяльністю дитячих і молодіжних об'єднань, кращих груп допомоги та самопомоги, що працюють з підлітками та членами їх родин. Робочу програму організаційно-відпочинкової практики доповнено завданнями з моніторингу потреб і

запитів неповнолітніх, їх самореалізації; побажань щодо форм організації спортивно-оздоровчої, туристично-красознавчої, соціокультурної діяльності та відпочинку і дозвілля у канікулярний час.

Значний досвід формування готовності до здійснення профілактики девіантної поведінки неповнолітніх студенти отримують під час роботи волонтерами в установах і закладах, діяльність яких спрямована на здійснення соціально-педагогічного впливу та попередження поведінкових девіацій підлітків через залучення їх до різноманітних видів активностей: у центрах творчості дітей і підлітків, центрах організації активного дозвілля дітей, центрах організації безпечного дозвілля літвом, літніх школах різного спрямування, зокрема, мовних, мистецьких, природничих, філологічних, STEM-школах театральних студій, танцювальних колективах, творчих хабах, тощо. У процесі виконання таких видів роботи студенти у навчаються виконувати роль фасилітаторів, які зосереджують увагу на створенні ситуацій розкриття потенційних можливостей кожного підлітка.

З метою підготовки майбутніх фахівців до використання у роботі з дітьми і молоддю підходу, орієнтованого на сильні сторони, важливо зосередити увагу на особливостях функціонування груп самопомогі і взаємодопомогі, ресурси, громади, соціально-педагогічний потенціал колективів дитячих і молодіжних об'єднань, потенційних можливостях громади та її жителів.

Студенти брали участь у відкритті й організації діяльності різних типів пришкільних, міських та заміських таборів, діяльність яких спрямована на: патріотичне виховання та формування свідомого громадянина (пластові табори); конфесійне виховання; відновлення здоров'я підлітків, оволодіння навичками здорового способу життя, розширення їх світогляду, додаткове оволодіння знаннями і навичками в нетрадиційних формах, а також корекцію поведінки підлітків, їх успішну соціалізацію та життєве самовизначення. У ЗВО майбутні фахівці виконують випускні роботи, тематика яких тісно пов'язана з попередженням поведінкових девіацій.

Умотивованості та підготовленості майбутніх фахівців до здійснення профілактичної роботи з попередження поведінкових девіацій сприяє залучення їх до роботи у волонтерському центрі та центрі соціальних ініціатив та волонтерства, що функціонують при ТНПУ, у наукових студентських гуртках, студіях і лабораторіях, організації й проведення науково-практичних конференцій; семінарів, тренінгів, розробки соціальних інноваційних проєктів, програм, пов'язаних з вивченням різноманітних аспектів соціально-педагогічної роботи в підлітковому і молодіжному середовищі та територіальних громадах в цілому.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

В умовах ускладнення соціально-економічної і політичної ситуації, викликів і ризиків, які постали перед кожним громадянином України, в тому числі і перед неповнолітніми, особливо стосовно їх прагнень щодо безпечних і гідних умов життя, навчання, розвитку і самореалізації, вирішення завдань попередження девіантної поведінки набуває особливого значення. Підлітки стикаються з цілою низкою психологічних, соціально-педагогічних, матеріальних і моральних проблем, для вирішення яких їм потрібна грамотна соціально-педагогічна підтримка і допомога. Пошук шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх ФСПС до профілактики девіантної поведінки неповнолітніх є актуальною проблемою сьогодення. З'ясовано, що з метою успішного вирішення окресленої проблеми, професійну підготовку майбутніх ФСПС доцільно розглядати як складний інтегративний процес, який базується на системних знаннях з теорії і практики соціально-педагогічної діяльності, особливостях її здійснення в дитячому і молодіжному середовищі; профілактики поведінкових девіацій; навичках, що лежать в

основі виконання професійних функцій і завдань щодо реалізації в практиці соціально педагогічної діяльності профілактики поведінкових девіацій як в суспільстві в цілому, так і в дитячому і молодіжному середовищі. Профілактична діяльність ФСПС має носити комплексний характер і бути спрямованою на вирішення завдань: упровадження в суспільстві змін, спрямованих на створення оптимально сприятливих умов життєдіяльності, життєвого забезпечення і життєвої реалізації усіх громадян, що слугує важливою і необхідною передумовою попередження девіантної поведінки в дитячому і молодіжному середовищі; формування на рівні суспільства позиції несприйняття і осуду девіантної поведінки, включаючи, просвітницьку діяльність, соціальну рекламу, силу громадської думки, правові норми, тощо.

Успішному вирішенню завдань попередження (нейтралізації) об'єктивних і суб'єктивних чинників поведінкових девіацій у значній мірі сприятиме опора на сильні сторони громадянського суспільства, соціальних і соціально-педагогічних установ і закладів, територіальних громад, і, закономірно, самих підлітків.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в організації і забезпеченні в Україні системної роботи щодо реалізації провідної місії соціально-педагогічної діяльності, яка полягає в створенні оптимально сприятливих умов життєдіяльності, життєвого забезпечення і життєвої реалізації кожної людини і особливо неповнолітніх, як однієї з найбільш вразливих груп; у спрямуванні усіх гілок влади на створення сприятливих умов соціального виховання і розвитку неповнолітніх та розвитку ринку державного і недержавного секторів надавачів соціально-педагогічної підтримки неповнолітнім з метою їх успішної соціалізації і самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА

Оржеховська, В. М., Федорченко, Т.Є. (2008). Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх. Черкаси: ФОП Чабаненко Ю. 164 с.

Федорченко, Т. Є. (2011). Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект: монографія. Черкаси: ФОП Чабаненко Ю. А., 290 с.

Вольнова, Л. М. (2016). Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник. Ч. I. К. 196 с.

Козубовська, І. В., Бартош, О. П., Козубовський, Р. В. (2016). Зарубіжний досвід соціальної роботи з дітьми групи ризику і професійної підготовки фахівців: Монографія. Ужгород: ПП «АУТДОРШАРК». 136 с.

Поліщук, В. А., Бартош-Пічкара, О. П., Горішна, Н. М., Лещук, Г. В. та ін. Соціальна робота: підручник / за ред. дійсного члена НАПН Н. Г. Ничкало. Тернопіль: ВАТ «ТВПК» Збруч», 2010. 352 с.

Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, І. (2018). Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід: колективна монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 300 с.

Семигіна, Т. В. (2018). Розвиток власних теорій соціальної роботи: глобальні тенденції. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 90-194.

Столярик, О. & Семигіна, Т. (2022). Орієнтація на оптимізм та щастя: психологічні основи розвитку сильних сторін клієнтів соціальної роботи. Соціальна робота та соціальна освіта, 2, 143-157.

Saleebey, D. (2006). The strengths approach to practice. In D. Saleebey (Ed.), *The strengths perspective in social work practice* (4th ed). Boston, MA: Allyn & Bacon, 77-92.

FEATURES OF THE TRAINING OF SPECIALISTS IN THE SOCIAL AND PEDAGOGICAL SPHERE FOR THE PREVENTION OF DEVIANT BEHAVIOR OF MINOR CHILDREN: FOREIGN AND UKRAINIAN EXPERIENCE

Vira POLISHCHUK, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine; polvira1951@gmail.com

Abstract. *Modern social and economic and socio-pedagogical realities in Ukraine have put on the agenda the necessity and expediency of purposeful training of future social workers and social pedagogues to prevent deviant behavior of minors. After all, the presence of deviant forms of behavior among minors, as the most vulnerable socio-demographic group, poses a threat to the stability, security and progress of society. Therefore, prevention, early detection, localization of antisocial phenomena, minimizing their negative consequences and creating optimally favorable conditions for successful socialization of the individual should become a priority area of activity of specialists whose professional activities are related to children and youth.*

The author substantiates the feasibility of a systematic approach to improving the professional training of future specialists in the social and pedagogical sphere in the context of global priorities of social work and the modern interpretation of the mission of social and pedagogical activity as an important mechanism for the implementation of social policy tasks regarding the creation of favorable conditions for life, life support and life fulfillment of all members of society and humanization of the system of social relations. The mechanism of ensuring the cognitive-technological component of the readiness of future specialists to combine the resources and efforts of all socio-pedagogical institutions in order to create optimally favorable conditions for the socialization and social education of minors and the use of innovative models and technologies for the prevention and prevention of deviant behavior in them is revealed. Possibilities of improving educational and professional programs for training future social work specialists and social pedagogues to carry out preventive work in the children's and youth environment, relying on the strengths and resources of civil society, social institutions, territorial communities, pedagogical teams, parents, family members, public and volunteer associations.

Keywords: *professional training; specialist in the social and pedagogical sphere; social worker; social pedagogue; minors; deviant behavior; prevention; higher education institution; educational and professional program.*

References

- Orzhekhovska, V.M. (2008). *Prevention of deviant behavior of minors*. Cherkasy: FOP Chabanenko Yu. [in Ukrainian].
- Fedorchenko, T.Ie. (2011). *Prevention of deviant behavior of schoolchildren in the conditions of the socio-cultural environment: socio-pedagogical aspect: monograph*. Cherkasy: FOP Chabanenko Yu. [in Ukrainian].
- Volnova, L.M. (2016). *Prevention of deviant behavior of teenagers*. Kyiv. [in Ukrainian].

Kozubovska, I.V. & Bartosh, O.P. (2016). *Foreign experience of social work with children at risk and professional training of specialists*: Monograph. Uzhhorod: PP «AUTDORShARK». [in Ukrainian].

Polishchuk, V.A. & Bartosh-Pichkar, O.P. (2010). *Social work*. Ternopil: VAT «TVPK» Zbruch». [in Ukrainian].

Yankovych, O. & Kikinezhdi, O. (2018). *Theory and practice of preventive work with children prone to deviant behavior: Ukrainian and international experience: collective monograph*. Ternopil: Osadtsa Yu.V. [in Ukrainian].

Semyhina, T.V. (2018). Rozvytok vlasnykh teorii sotsialnoi roboty: hlobalni tendentsii. Rozvyvalnyi potentsial suchasnoi sotsialnoi roboty: metodolohiia ta tekhnolohii [*Development of own theories of social work: global trends. Developmental potential of modern social work: methodology and technologies*], 90-194. [in Ukrainian].

Stoliaryk, O. & Semigina, T. (2022). Oriyentatsiya na optymizm ta shchastya: psykholohichni osnovy rozvytku syl'nykh storin kliyentiv sotsial'noyi roboty [Optimism and happiness orientation: psychological foundations of the development of strengths of social work clients]. *Sotsial'na robota ta sotsial'na osvita*, 2, 143-157]. [in Ukrainian].

Article history:

Received: February 21, 2023

1st Revision: March 15, 2023

Accepted: May 30, 2023